

співчуття, позитивного ставлення до особистості, поваги і прийняття її такою, якою вона є. Думки про те що дитина з певною вадою розвитку може навчатися разом зі здоровими дітьми, спілкуватися і дружити з ними викладені в оповіданні «Горбатенька» [3, с. 94–95]. У такий спосіб відбувається створення соціального середовища, сприятливого для людей з інвалідністю.

Для педагога важливим є те, щоб школярі ставилися до такої виняткової дитини як до рівної і гідної дружби, спілкувалися з нею, цінували її за людські якості і допомагали долати життєві труднощі. Про це йде мова і в оповіданні «Суниці для Наталі» [3, с. 114].

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Підводячи підсумки, зазначимо, що соціальна педагогіка Василя Сухомлинського виявляється у вихованні відповідального ставлення до людей і до оточуючого середовища, у вмінні організувати позитивно вмотивовану діяльність дітей і формувати у них прагнення стати кращими, творити добро, допомагати, дружити, працювати, навчатися, любити людей, школу, природу, вирости справжніми людьми.

Не зважаючи на загальне захоплення дітьми та молоддю різноманітними технічними пристроями, що заповнили наше життя і роблять його почасти цікавішим, а будь-яку інформацію доступною, художня література залишається могутнім засобом виховання дітей. Художні твори Василя Сухомлинського виховують і вчать дітей бути людьми, соціально активними, доброзичливими та чесними, засвоювати найкращі зразки суспільної поведінки, допомагати тим, хто цього потребує. А це і є одне з головних завдань соціальної педагогіки як практично спрямованої і значущої галузі. Перспективи наукових досліджень можуть бути пов'язані з подальшим аналізом і характеристикою соціально-педагогічного потенціалу праць видатного педагога.

УДК (373.3.015.31: 17.022.1):929-051(477)

ПРОВІДНІ ІДЕЇ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ В. СУХОМЛИНСЬКОГО У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ПРАКТИКИ ОСВІТИ І ВИХОВАННЯ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. На сучасному етапі розвитку педагогічної науки особливого значення набувають історико-педагогічні

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. История социальной педагогики: хрестоматия-учеб. / [под ред. М. А. Галагузовой]. – М.: ВЛАДОС, 2001. – 544 с.
2. Соціальна педагогіка / [За ред. А. Й. Капської]. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 488 с.
3. Сухомлинський В. О. Квітка сонця: Притчі, казки, оповідання/ В. О. Сухомлинський. – Харків: ВД «ШКОЛА», 2013. – 240 с.
4. Сухомлинский В. А. О воспитании / В. А. Сухомлинский / [Сост. и авт. вступит. очерков С. Соловейчик]. – М.: Политиздат, 1975. – 272 с.
5. Сухомлинский В. Сердце отдаю детям / В. Сухомлинский. – К.: Акта, 2012. – 563 с.

REFERENCES

1. *Ystoryia sotsyalnoi pedahohyky: khrestomatyia-ucheb.* (2001). [History of social pedagogy]. Moscow.
2. *Sotsialna pedahohika.* (2009). [Social pedagogy]. Kyiv.
3. Sukhomlynskyi, V. O. (2013). *Kvitka sontsia: Prytchi, kazky, opovidannia.* [Flower of the sun]. Kharkiv.
4. Sukhomlynskyi, V. A. (1975). *O vospytanyu.* [About the education]. Moscow.
5. Sukhomlynskyi, V. (2012). *Serditse otdaiu detiam.* [I give heart to the children]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЯНЧЕНКО Тамара Василівна – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри соціальної роботи Національного університету «Чернігівський колегіум».

Наукові інтереси – історія педагогіки, історія соціальної педагогіки.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

YANCHENKO Tamara Vasyilivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of social work of National University «Chernihiv Collegium».

Circle of scientific interests: history of education, history of pedagogy, history of social pedagogy.

Дата надходження рукопису 24. 08. 2018 р.

Рецензент – д.п.н. професор Н. С. Савченко

ЯЩУК Інна Петрівна – доктор педагогічних наук, професор, декан факультету початкової освіти та філології Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії
e-mail: yashchuk.ip@gmail.com

дослідження, що розкривають спадкоємність наукових традицій і інновацій, визначають науковий потенціал педагогічних теорій, концепцій минулого, їх евристичну і

прогностичну функції. Останнє ініціоє звернення до педагогічної спадщини В. Сухомлинського, яка представляє собою величезний, досі не повною мірою досліджений потенціал освітніх і виховних ідей всесвітньо відомого педагога.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського завжди була у полі зору науковців, вчителів-практиків, батьківської громадськості. Вітчизняні (І. Бех, С. Білецька, А. Богуш, Г. Бондаренко, І. Зязюн, В. Кузь, С. Литвиненко, Л. Пархета, О. Петренко, О. Савченко, М. Сметанський, О. Сухомлинська) та зарубіжні (А. Аллагулов, М. Богуславський, А. Борисовський, Б. Кваша, М. Мухін, В. Риндак, С. Соловейчик) учені у своїх працях аналізували гуманістичні ідеї вченого, методологічні принципи виховання дітей різних вікових груп, питання, пов'язані зі співвідношенням особистого і громадського в дитячому колективі, питання виховання толерантності, проблеми дидактики, підвищення психолого-педагогічної майстерності вчителів тощо.

Феномен всесвітньо відомого вченого, педагога, його життєвий і творчий шлях розкрито в книгах: І. Драча «Дума про вчителя», В. Тартаківського «Повість про вчителя Сухомлинського», І. Цюпи «Добротворець», В. Князюка «Світ маленьких гуліверів», К. Григор'єва і Б. Хандроса «Павлиш. Продовження легенди», І. Зязюна «Морально-естетичні погляди Сухомлинського» та ін.

Мета статті: на основі аналізу педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського представити його становлення як педагога; характеризувати діяльнісний характер морального виховання; виокремити провідні ідеї виховання Василя Сухомлинського та співставити їх із сучасними концептами виховання; обґрунтувати значення педагогічних ідей і установок видатного педагога для сучасної практики освіти і виховання молоді.

Виклад основного матеріалу дослідження. Педагогічна система Василя Сухомлинського, зорієнтована на всебічний розвиток особистості учня та професіоналізм вчителя, створювалася упродовж 50-60-х років ХХ століття у Павлівській середній школі і відображена у його книгах (48), педагогічних і публіцистичних статтях (понад 500), казках та оповіданнях для дітей (1500). Усі вони пронесені високим суспільно-значущим пафосом, педагогічною пристрастю; у них піднімаються актуальні проблеми навчання і виховання дітей усіх вікових категорій, питання становлення молодого вчителя, формування його професіоналізму та

педагогічної майстерності; розкриваються особливості спільної роботи школи та батьків у вихованні зростаючої особистості. Велич та вагомість педагогічної спадщини Василя Сухомлинського підтверджується видавництвом його творів не тільки в Україні, але й за її межами – вони перекладені 59 мовами світу загальним тиражем понад 15 млн. примірників. Навіть невеликий перелік назв його праць: «Духовний світ школяра», «Розмова з молодим директором школи», «Павлівська середня школа», «Сто порад учителеві», «Мудра влада педагога», «Серце віддаю дітям», «Народження громадянина» засвідчує про величезний діапазон його поглядів на теорію і практику освіти й виховання дітей, удосконалення педагогічної майстерності вчителів.

Становлення педагогічних поглядів В. О. Сухомлинського проходило досить просто, у складних умовах.

У своєму професійному вдосконаленні початківцеві-педагог спирався насамперед на дидактичні ідеї і принципи виховання античних філософів – Платона, Сократа, Аристотеля, Піфагора, Демокрита, які найповніше підходили його педагогічному стилю і поставленим цілям. Основу його педагогічної системи склали ідеї гуманістичного виховання, що розроблялися свого часу ще Ж.-Ж. Руссо, праці К. Ушинського, педагогічні ідеї А. Макаренка, роботи Януша Корчака, Л. Толстого І. Франка, С. Шацького, Т. Шевченка. Важливими джерелами педагогічної системи В. Сухомлинського стосовно проблеми виховання зростаючої особистості були прогресивні тенденції розвитку світового педагогічного процесу, зокрема спадщина А.-Ф. Дістервега, Я. Коменського, Й. Песталоцці та інших. Великий педагог широко використовував і розвивав ідеї психологів Л. Виготського, П. Зінченка, Г. Костюка, О. Леонт'єва, Ж. Піаже, С. Рубінштейна, фізіологів І. Павлова І. Сеченова.

В. Сухомлинський вважав, що історико-педагогічні матеріали дають змогу правильно оцінити наукові досягнення минулих років і є методологічним підґрунтям для вивчення сучасних педагогічних фактів і явищ. На думку вченого, на кожному етапі свого розвитку педагогіка може вирішувати проблеми, що виникають, опираючись на праці античних філософів, видатних педагогів минулого, кожен з яких здійснив свій внесок у розвиток найважливіших питань науки про виховання.

Саме фундаментальна педагогічна підготовка, безперервне поповнення і вдосконалення загальнокультурних і професійних знань, вивчення педагогічного

досвіду минулого допомагали молодому педагогу щодня вирішувати типові завдання професійної діяльності.

У Павлиській середній школі, яку В. Сухомлинський очолював з 1948 по 1970 рр., остаточно склалася система його поглядів на виховання, навчання і розвиток дитини. У школі пройшло формування його основних педагогічних переконань, визначився перелік основних компетенцій, необхідних педагогу в щоденній практичній педагогічній діяльності, прийшло розуміння оптимуму поєднання організаційних, управлінських, виховних, дидактичних завдань. Оскільки навчальний заклад був розташований в сільській місцевості, то це значною мірою сприяло поступовому формуванню і розвитку системи педагогічних поглядів основоположника «Школи радості».

Василь Сухомлинський створив оригінальну педагогічну систему, що ґрунтується на антропологічних та культурологічних уявленнях і власному педагогічному досвіді, принципах гуманізму, на визнанні особистості дитини найвищою цінністю, на яку повинні бути зорієнтовані процеси освіти і виховання, творча діяльність згуртованого колективу педагогів-однодумців і учнів. Вона являє собою сукупність складових педагогічного процесу (навчання, виховання, управління, сім'я, навколишнє середовище), відображає засоби, методи, форми та прийоми досягнення поставленої мети.

Аналізуючи сутність і структуру цілісного освітнього процесу, В. Сухомлинський, як і інші вчені, виокремлював у ньому два важливих компоненти – навчання і виховання.

На думку В. Сухомлинського, шкільне навчання слід вибудовувати таким чином, щоб пробуджувати природну допитливість дітей; мотивувати їх до отримання нових знань, умінь, навичок; насичувати їх свідомість необхідною інформацією і спонукати до самостійного пошуку відповідей на питання, що виникають. Навчання не повинне ґрунтуватися лише на накопиченні знань для майбутнього, а має бути громадянським життям молоді людини сьогодні [8, с. 104]. Він був проти перевантаження дітей навчанням. Ця проблема визначається в наші дні однією з найважливіших в освіті. Питання розробки, впровадження, розвитку ефективних здоров'язберігаючих технологій сьогодні, як результат цього перевантаження, в числі нагальних.

Превалюючим він вважав виховання, яке пов'язане із формуванням у зростаючої особистості моральних норм і правил. І якщо змалку у дитини не сформувати звичку підкорятися моральній самодисципліні,

порядку і відповідальності, то в самостійному житті вона не зможе підкорятися самій собі і в кінцевому результаті стане людиною безвідповідальною. «Я твердо вірю в силу виховання», – зазначав Василь Олександрович [8, с. 114]. «Навчання – це лише одна з пелюсток тієї квітки, яка називається вихованням в широкому значенні цього поняття. У вихованні немає головного і другорядного, як немає головної пелюстки серед багатьох пелюсток, що створюють красу квітки. У вихованні все головне – і урок, і розвиток різносторонніх інтересів дітей поза уроком, і взаємовідносини вихованців у колективі» [10, с. 17].

Виховання, на думку видатного педагога-новатора, являє собою складний процес формування та становлення особистості, у якому беруть участь як педагоги, батьки, вихователі, так і самі учні. І якщо головний за призначенням і за посадою вихователь – директор школи – лише вчить своїх колег, як виховувати дітей, але безпосередньо сам не спілкується з учнями, не бере участі в процесі виховання, він може розгубити свої професійні навички, втратити необхідну кваліфікацію, перестати бути достатньою мірою компетентним, що означає перестати бути вихователем; теоретичні пізнання без практичного супроводу і підтвердження не можуть вважатися достатніми [8].

Керуючись положенням К. Ушинського про те, що директор школи за своїм призначенням є одночасно і головним вихователем, В. Сухомлинський наголошував на тому, що директору школи необхідно бути вчителем вчителів. Саме директор задає вектори розвитку, визначає ефективні моделі взаємодії з колегами, батьками, учнями, державними структурами, іншими навчальними закладами. Він же визначає оптимум освітніх програм; шкільна робота проводиться спільно з колегами, але вирішальне слово зазвичай за керівником. Василь Олександрович Сухомлинський наголошував на значущості особистого прикладу у вихованні; стверджував, що директор школи зобов'язаний бути вимогливим до себе в першу чергу, оскільки особистий приклад найчастіше є вагомим і для учнів, і при виборі форматів роботи колегами, і при виборі найкращих стратегій виховання батьками.

В. Сухомлинський, як і А. Дістервег, немалу увагу приділяв вихованню дітей через вчителів, утверджуючи цим самим мистецтво виховання. Виховувати дітей потрібно через педагогів, необхідно вчити педагогів науці і мистецтву поведінки з дітьми, розуміти їх: «Найкращий вчитель для дитини той, хто, духовно спілкуючись з нею, забуває, що він

учитель, і бачить у своєму учневі друга, однодумця. Такий учитель знає найпотаємніші куточки серця свого вихованця, і слово в його вустах стає могутнім знаряддям впливу на молоду людину, що формується. Від чуйності вчителя до духовного світу вихованців якраз і залежить створення обстановки, що спонукає до морального поведінки, моральних вчинків. ... Висока моральність учителя стає нині найважливішою умовою його педагогічної майстерності. ... Улюбленим і авторитетним учитель стає не тільки тому, що досконало знає свій предмет, а й тому, що, глибоко люблячи його, поєднує у своєму серці цю любов з любов'ю до людини-дитини» [6, с. 114–122].

Від рівня загальнокультурного та професійного розвитку батьків і педагогів безпосередньо залежить успішність процесу виховання дітей, оскільки педагогічна техніка особистого прикладу в процесі виховання іноді є набагато ефективнішою, ніж цілеспрямовані педагогічні впливи, як-то: заохочення, умовляння, змагання і т. п. Ця проблема залишається актуальною і суспільно значущою й донині. У сучасному інформаційно-освітньому просторі як рефрен звучить думка про те, що перш, ніж виховувати дітей, слід навчати і самих педагогів, і, особливо батьків, азам спілкування з дітьми.

Однією з найважливіших ланок усієї системи виховання В. Сухомлинський вважав моральне виховання: «Процес морального виховання є передачею від покоління до покоління моральних цінностей людства» [9, с. 155]. Для його організації велику увагу він приділяв особистісному підходу.

Особистісний підхід – як методологічна основа ефективності цілісності освітнього процесу – одна із концептуальних ідей теорії і практики морального виховання, яке в історичному плані зазнала багато змін. В сучасній педагогіці особистісний підхід розглядається головним чином в двох аспектах. Перший з них ґрунтується на вивченні психологічних передумов морального розвитку особистості з точки зору вікових та індивідуальних особливостей вихованців, прояву їх потребнісно-мотиваційної, когнітивної, емоційної і поведінково-вольової сфер. Зрозуміло, що завдання морального виховання полягає в тому, щоб допомогти кожному учню розвинути у собі особистісні якості, які є критеріальними показниками соціальної значущості, закласти надійний фундамент для постійного особистісного дорослішання і самореалізації.

Ще одним важливим аспектом особистісного підходу до морального виховання є повага до особистості кожного вихованця, ставлення до дитини як найбільшою

цінності. Свій початок це методологічне бере початок ще за часів Ж.-Ж. Руссо, яскравого представника теорії вільного виховання. В. Сухомлинський теж вважав, що в процесі морального виховання слід створювати умови для особистісного становлення дитини, допомагати їй природному розвитку, довіряти їй, уникати насильства над нею. Він фактично одним із перших зайняв антропоцентриську позицію, намагаючись дати нове тлумачення суті морального виховання. Нині антропоцентризм розглядається як особливе, історично складене ставлення педагога до освітнього процесу, в якому центральне місце займає принцип віри і довіри до самого вихованця. Відповідно до принципу антропоцентризму зростаюча особистість займає лідируючу позицію в освітній системі, а розвиток моральної свідомості і поведінки є найважливішим результатом взаємодії процесів навчання і виховання.

У сфері морального розвитку особистості великого методологічного значення В. Сухомлинський надавав діяльнісному підходу в організації цілісного освітнього процесу, що передбачає власну активність зростаючої особистості у роботі над своїм моральним розвитком і самовдосконаленням. Для формування, наприклад, працелюбства необхідно так організувати трудову діяльність, щоб вона пробуджувала у вихованців позитивні емоційні переживання, внутрішній підйом, радість. «Праця – корінь моральності. ... У сфері праці – широке поле для тієї духовної боротьби, про яку я говорив як про важливу умову становлення морального обличчя людини», – підкреслював Василь Олександрович. І далі: «Моральний сенс праці якраз і полягає в тому, що людина здобуває найвищу радість оптимістичного світосприйняття – радість творення» [9, с. 157].

У своїх працях В. Сухомлинський постійно звертався до морального досвіду народу: «В трудовій діяльності народ бачить найважливіших засіб самовираження, самоутвердження особистості. Без праці людина стає порожнім місцем, говорять у народі. Важливе виховне завдання полягає в тому, щоб почуття власної гідності, особистої гордості кожного вихованця ґрунтувалося на трудовому успіхові» [11, с. 239].

Наступний аспект морального виховання за В. Сухомлинським – формування почуття честі, справедливості, людської гідності. «Справедливість – це основа довіри дитини до вихователя» [7]. Честь, совість, почуття людської гідності розглядалися вченим як важливі критерії моральної вихованості вихованців, оскільки ці поняття є вершиною особистісних якостей, увінчують весь процес

морального виховання і є його кінцевим результатом.

Виховання совісті, на думку Василя Олександровича, необхідно почати з освоєння моральних понять, які повинні бути не тільки засвоєними, а й перетворитися у внутрішні особисті прагнення. Як підкреслював В. Сухомлинський, моральні знання завжди пов'язані з моральними цінностями суспільства і розвиваються в діяльності і поведінці людей. У цьому значенні честь, совість і людська гідність є результатом формування у вихованців культури спілкування, гуманізму і працелюбства, дисциплінованості і культури поведінки, а також досягнення успіхів у навчанні, труді, спорті та інших видах діяльності, які мають моральну акцентуацію і соціальну спрямованість.

Великий педагог і стратег пунктуально, крок за кроком розкривав напрями виховання совісті, виокремлюючи при цьому роль вчителя: «Які б грані людської волі й розуму, серця й мудрості не відкривалися вашій особистості перед дитиною, – писав В. Сухомлинський, звертаючись до вчителів, – схвалення, похвала, захоплення, гнів, обурення, засудження (на ці почуття вихователь теж має право, він не безплотний ангел), будь-яка з цих граней повинна відкритися на фоні головного – поваги до людської гідності, піднесення людини» [6, с. 15].

Педагог створив цілу теорію слова і його впливу на свідомість та поведінку дитини. Слово, на думку Василя Олександровича, має бути змістовним, мати глибокий сенс, емоційне насичення, повинне бути звернене до конкретного учня і вирізнятися правдивістю. Сухомлинський називав слово «найтоншим дотиком до серця», яке здатне зробити людину щасливою і нещасною. Тому як базовий компонент роботи з учнями досить широко застосовувався ним у «Школі радості» метод сократичної бесіди, що мотивував дітей до пошуку відповідей на ті питання, які у них виникали при вивченні навколишнього світу і шкільних дисциплін [3]. Тут проглядається взаємозв'язок і з широко застосовуваною теорією розвиваючого навчання Д. Б. Ельконіна, В. В. Давидова, що упроваджується в шкільну практику нині, і з концепцією неперервної освіти, в якій вищевказаний метод застосовується у своєму початковому або оновленому варіанті.

Великого значення В. Сухомлинський надавав формуванню у дітей найкращих моральних звичок, джерело яких вбачав у єдності глибокої свідомості й особистої емоційної оцінки явищ, взаємовідносин між людьми, їх моральних якостей. «Моральні

звички – азбука моральних ідей і переконань. Формування моральних звичок – це той шлях проникнення вихователя в духовний світ вихованця, без якого неможливе розуміння людини і вплив на неї найтоншими засобами – словом, красою» [9, с. 164].

Для виховання моральної культури учнів у Павлівській середній школі було сформовано «азбуку моралі», що містить у собі правила, заповіді, норми поведінки, які мали стати стійкими переконаннями кожного учня: «доводь почате до кінця»; «виконуй роботу ... добре»; «ніколи не перекладай свою роботу на інших і не користуйся результатами праці інших людей»; «допомагай старим, слабим, самотнім незалежно від того, близькі це люди чи «чужі»; «узгоджуй свої бажання з моральним правом на задоволення бажань»; «ніколи не допускай, щоб, задовольняючи свої бажання, батьки в чомусь обмежували себе або створювали для себе труднощі»; «узгоджуй свої радощі, задоволення, втіхи з потребами інших людей»; «не допускай, щоб твої радощі завдали комусь турботу чи біль»; «не приховуй своїх осудливих вчинків, май мужність відверто сказати про них тому, кому вважається за потрібне сказати» [9, с. 167].

Педагогічний зміст роботи з морального становлення особистості вихованця полягає в тому, щоб допомогти йому просуватися від елементарних навичок поведінки до більш високого рівня, де потрібна самостійність ухвалення рішення і моральний вибір. Успішність даного виду діяльності у формуванні моральних якостей вихованця залежить від грамотності педагога, розмаїття застосовуваних ним методів і емоційного відгуку вихованців.

Сформульовані методологічні постулати про активний і діяльнісний характер морального виховання отримали особливий розвиток у працях Василя Олександровича «Листи до сина», «Як виховати справжню людину», «Духовний світ школяра», «Моральний ідеал молодого покоління». Вчений зробив акцент на такі гуманістичні принципи морального виховання, як опора на позитивні якості особистості, її потреби та інтереси, прагнення до саморозвитку своїх природних задатків. Загалом новаторські здобутки педагога, а саме: Школа радості, Школа під блакитним небом, уроки мислення серед природи, бесіди з людинознавства, Батьківська школа, психолого-педагогічний семінар, свято Матері й до сьогодні використовуються в закладах середньої та вищої освіти.

Наприклад, у практиці підготовки майбутніх учителів початкових класів у Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії традиційним є конспектування творів

педагога, написання есе та творів-міркувань («Школа радості Василя Сухомлинського»; «Проблема гуманізації освітньо-виховного процесу у педагогічній спадщині В. Сухомлинського»; «Морально-етичні аспекти роботи Павлівської середньої школи»; «Батьківська школа Василя Сухомлинського»; підготовка рефератів, курсових та дипломних робіт; проведення дискусій, запропонованих В. Сухомлинським в його «Листах до сина»: «Кого я вважаю взірцем для наслідування»; «Людський ідеал та ідеальна людина»; «Моральність і краса» та ін.

Інститутом кураторства педагогічного факультету напрям виховання «сухомлиністика» реалізується шляхом проведення циклу виховних занять, до яких залучаються студенти 1–4-х курсів, наприклад: «Батьківська школа Василя Сухомлинського» (мета заняття: посилення взаємодії вчителів і батьків в інтересах дитини, підвищення психолого-педагогічної грамотності батьків); «Орієнтири громадянського виховання за В. Сухомлинським: любов, краса, праця, моральність» (мета заняття: розкрити чинники виховання громадянина за В. Сухомлинським); «Школа мислення Василя Сухомлинського» (мета заняття: знайомство з колективною творчістю учнів Павлівської школи).

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського з кожним роком привертає все більшу увагу наукової і педагогічної громадськості як в нашій країні, так і за рубежом.

Незважаючи на те, що становлення В. О. Сухомлинського як педагога і вченого відбувалося у радянський час, у своїй педагогічній діяльності він відійшов від пануючих догм, звернувся до надбань світової педагогічної думки, створив гуманістичну дитинозорієнтовану систему навчання і виховання, в основі якої – загальнолюдські цінності, принципи гуманізму, народності. Розроблена ним педагогічна система, яка ґрунтується на визнанні особистості учня найвищою цінністю, об'єктом, на який спрямована вся система навчання і виховання, розвитку та заради якої здійснюється педагогічна і творча діяльність педагогів-однодумців, збагатила вітчизняну педагогічну науку новаторськими ідеями і положеннями, здійснила значний внесок у теорію і практику освіти і виховання багатьох країн світу.

Педагогічна спадщина В. Сухомлинського має випереджувальний характер щодо суспільного розвитку, тому є затребуваною. А співставлення його педагогічних ідей із сучасними концептами виявляє їх безсумнівну подібність, що призводить в цілому до актуалізації алгоритмів

побудови роботи педагога і відновленню ефективних методик навчання і виховання молодого покоління. Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо у розробці організаційно-методичних засад підготовки майбутніх вчителів початкових класів до національно-патріотичного виховання у контексті педагогічної спадщини видатного педагога сучасності.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бондар Л. С. До питання виховання моральних цінностей у школярів у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського / Л. С. Бондар // Наука і освіта. – 2001. – № 5. – С. 18–21.

2. Гуманізація навчально-виховного процесу: Збірник наукових праць / За заг. ред. проф. В. І. Сипченка. – Слов'янськ: Видавничий центр СДПУ, 2007. – 182 с.

3. Петренко О. Б. Педагогіка діалогу В. О. Сухомлинського як умова виховання толерантності особистості / О. Б. Петренко // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Сер.: Педагогічні науки. – 2014. – Вип. 1.46. – С. 98–102.

4. Сухомлинська О. Випереджаючи час... (Василь Олександрович Сухомлинський – до 85-річчя від дня народження) / О. Сухомлинська // Рідна школа. – 2003. – №9. – С. 6–9.

5. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка / В. О. Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1978. – 263 с.

6. Сухомлинський В. О. Вибрані твори. В 5-ти т. / В. Сухомлинський. – К., Рад. шк., 1977. – Т. 3. – 670 с.

7. Сухомлинський В. О. Духовний світ школяра / В. Сухомлинський // Вибр. твори: В 5 т. – К.: Радянська школа, 1976. – Т. 1. – С. 209–400.

8. Сухомлинський В. О. Павлівська середня школа / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв. в 5 т. – К.; Рад. Шк., 1977. – Т.4. – С. 7–390.

9. Сухомлинський В. О. Народження громадянина / В. Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1970. – С. 146–206.

10. Сухомлинський В. А. О воспитании / В. А. Сухомлинский. Изд. 2-е. – М.: Политиздат, 1975. – 272 с.

11. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. Сухомлинський // Вибр. тв.: В 5 т. – К.: Рад. школа, 1977. – Т. 3. – С. 7–274.

12. Сухомлинський В. А. Хрестоматія по етиці / Сост. О. В. Сухомлинская. – М.: Педагогика, 1990. – 304 с.

13. Этюды о В. А. Сухомлинском. Педагогические апокрифы / сост. О. В. Сухомлинская. – Х.: Акта, 2008. – 430 с.

REFERENCES

1. Bondar, L. S. (2001). *Do pytannia vykhovannia moralnykh tsinnosti u shkolariv u pedahohichnii*

spadshchyni V. O. Sukhomlynskoho. [On the Issue of Upbringing Moral Values Among Pupils in the Pedagogical Heritage of V. O. Sukhomlynskyi]. Kyiv.

2. *Humanizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu: Zbirnyk naukovykh prats / Za zah. red. prof. V. I. Sypchenka (2007)*. [Humanization of the Educational Process: Collection of Scientific Works / edited by prof. V. I. Sypchenko] Sloviansk.

3. Petrenko, O. B. (2014). *Pedahohika dialohu V. O. Sukhomlynskoho yak umova vykhovannia tolerantnosti osobystosti*. [Pedagogy of V. O. Sukhomlynskyi's Dialogue as a Condition for the Education of Personality Tolerance]. Mykolaiv.

4. Sukhomlynska, O. (2003). *Vypredzhaiuchy chas... (Vasyl Oleksandrovykh Sukhomlynskyi – do 85-richchia vid dnia narodzhennia)*. [Antedate Time ... (Vasyl A. Sukhomlynskyi – to the 85th anniversary of his birth)]. Kyiv.

5. Sukhomlynskyi, V. O. (1978).. *Batkovska pedahohika*. [Parent Pedagogy]. Kyiv.

6. Sukhomlynskyi, V. O. (1977). *Vybrani tvory. V 5-ty t.* [Collected Works. In 5 volumes]. Kyiv.

7. Sukhomlynskyi, V.O. (1976). *Dukhovnyi svit shkoliara*. [The Spiritual World of a Student]. Kyiv.

8. Sukhomlynskyi, V. O. (1970). *Pavlyska serednia shkola*. [Pavlysh Secondary School]. Kyiv.

9. Sukhomlynskyi, V. O. (1970). *Narodzhennia hromadianyna*. [The Birth of the Citizen]. Kyiv.

10. Sukhomlynskyi V. A. (1975). *O vospitanii*.

[About Education]. Moscow.

11. Sukhomlynskyi, V. O. (1977). *Sertse viddaiu ditiam*. [I Give My Heart to Children]. Kyiv.

12. Sukhomlynskyi, V. A. (1990). *Khrestomatija po jetike*. [Chrestomathy on Ethics]. Moscow.

13. *Jetiudy o V. A. Sukhomlynskom. (2008). Pedagogicheskije apokryfy*. [Pedagogical apogriphs]. Kharkiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЯЩУК Інна Петрівна – доктор педагогічних наук, професор, декан факультету початкової освіти та філології Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії.

Наукові інтереси: методика виховання у вищій школі, управління освітою, історія освіти, спадщина В. Сухомлинського, Ш. Амонашвілі.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

YASHCHUK Inna Petrivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, the Dean of the Faculty of Primary Education and Philology of the Khmelnytsky Humanities Pedagogical Academy.

Circle of scientific interests: the methodology of upbringing in higher education, the management of education, the history of education, the heritage of V. Sukhomlynskyi, Sh. Amonashvili.

Дата надходження рукопису 09. 08. 2018 р.

Рецензент – д.п.н. професор О. С. Радул

УДК 37(09) Сухомлинський

ДОВГА Тетяна Яківна –

кандидат педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки дошкільної та початкової освіти
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка
ORCID iD: 0000-0002-4219-0194
e-mail: t_dovga@ukr.net

ІДЕЯ САМОТВОРЕННЯ ОСОБИСТОСТІ В ПЕДАГОГІЦІ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Соціально-економічні перетворення, що відбуваються в Україні, прагнення нашої держави стати рівноправним членом міжнародного співтовариства зумовили новий етап модернізації освіти, метою якого є перегляд змісту всіх освітніх ланок, докорінне переосмислення пріоритетів у навчанні та вихованні дітей і молоді, підготовки педагогів нової генерації. В умовах становлення та розвитку Нової української школи набувають особливої ваги педагогічні ідеї та погляди Василя Олександровича Сухомлинського.

В. О. Сухомлинський називав професію вчителя людинознавством, а виховання – творенням людини. Видатний педагог звертався до вчителів зі словами: «Ми маємо

справу з найскладнішим, неоціненним, найдорожчим, що є в житті, – з людиною. Від нас, від нашого вміння, майстерності, мистецтва, мудрості залежить її громадянське й інтелектуальне обличчя, її місце і роль у житті, її щастя» [18, с. 420].

Педагогіка Василя Сухомлинського – невичерпне джерело ідей, що продовжують надихати сучасних фахівців у галузі освіти та спонукають до їхнього практичного втілення в умовах сьогодення. Особливо цінними є ідеї, що стосуються педагогіки гуманізму, дитиноцентризму, толерантності, співробітництва («гармонії взаємного доторкання сердець»); ролі педагога, як «наставника, натхненника, хранителя, творця духовного життя людини» тощо. Особистість учителя для нього була «проблемою, яка ніколи не відійде